

УДК 811.161.2'243:378.147.091.33

<http://orcid.org/0000-0001-6397-1272>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОРМ І ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Селіверстова Л.І., канд. філол. наук (Харків)

У статті досліджується питання сучасної методики викладання української мови як іноземної, а саме, трансформація форм і змісту навчання української мови іноземців з урахуванням сучасного інноваційного розвитку освіти, за умови технічного забезпечення навчального процесу, а також описані методи активізації засвоєння навчального матеріалу. Акцентовано увагу на створенні нових форм освіти (транснаціональної, дистанційної, короткострокової, стислої, вузькоспеціалізованої, соціокультурної) та на ресурсах їхнього забезпечення, а також на виборі мови навчання (української, російської, англійської). У статті порівнюються традиційні та інноваційні способи навчання.

Ключові слова: зміст і форма навчання, інноваційний розвиток освіти, комплексний підхід до навчання, комунікативна компетенція, лінгводидактика.

Селіверстова Л.І. Трансформація форм и содержания обучения иностранцев в условиях инновационного развития образования. В статье исследуется вопрос современной методики преподавания украинского языка как иностранного, а именно, трансформация форм и содержания обучения украинскому языку иностранцев с учетом современного инновационного развития образования, при условии технического

обеспечения учебного процесса, а также описаны методы активизации усвоения учебного материала. Акцентировано внимание на создании новых форм образования (транснациональной, дистанционной, краткосрочной, сжатой, узкоспециализированной, социокультурной) и на ресурсах их обеспечения, а также на выборе языка обучения (украинский, русский, английский). В статье сравниваются традиционные и инновационные методы обучения.

Ключевые слова: инновационное развитие образования, коммуникативная компетенция, комплексный подход к обучению, лингводидактика, форма и содержание обучения.

Seliverstova L.I. Transformation of the form and content of teaching foreigners in the context of innovative development of education. The article deals with the problem of modern methods of teaching Ukrainian as a foreign language, namely, a transformation of the form and content of teaching Ukrainian to foreign students in the light of current innovative development of education and availability of technical means of teaching. The author describes methods that allow promoting acquisition of learning material. The main attention is focused on creation of new forms of training (transnational, distance, short-term, highly specialized, socio-cultural) and on resources which provide them, as well as on the problem of choosing a language of training (Ukrainian, Russian, and English). The author investigates the decrease in necessity to use capital letters, which is related to the practicality of modern gadgets. Communicative competence is regarded as the main factor of training foreigners that affects the content and form of teaching Ukrainian at universities of Ukraine. Speech is regarded as the basis of everyday and classroom communication, as a result of creative intellectual activity manifested in a variety of genres and forms and as a part of the communicative competence of foreign students. Modern technical equipment allows using different teaching material and helps to activate various mechanisms of memory, create conditions for communicative competence cultivation, i.e. the foreigner's awareness of the motive, the purpose of communication, special features of the addressee, speech subject, and the main idea. The author's attention has been paid to various types of communication involved in the process of teaching foreigners (formal / informal, personal / public, collective / mass, emotive / emotional). The author has analyzed a number of educational techniques and features, such as a flexible individualized mode and a rate of studying, self-planning of the learning process by students, diagnostic monitoring of the learning process and its adjustment in accordance with the individual characteristics of the students performing the training program.

The author compares traditional and innovative methods of teaching that increase the general effectiveness of knowledge acquisition.

Key words: communicative competence, comprehensive approach, form and content of teaching, innovative development of education, linguodidactics.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні можемо спостерігати, що освіта України активно реформується, як середня, так і вища. На це існує ряд об'єктивних причин. Україна на шляху до Європейської спільноти. Активна міграція людей спонукає держави Європи і всього світу до трансформації економіки і зокрема її складової – професійної освіти. Професійна підготовка фахівців для іноземних держав набуває особливого значення в Україні. «Національна доктрина розвитку освіти», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Закон України «Про вищу освіту» визначають вищу освіту як стратегічний ресурс зміцнення авторитету і конкурентоспроможності України на міжнародній арені.

Формування в Україні інноваційної моделі розвитку держави диктує нові пріоритети системі освіти, вимагаючи її стабільної динамічності, невинного генерування інновацій, які б сприяли безперервному оновленню знань. Світові глобалізаційні процеси є потужним чинником, який впливає на функціонування та розвиток національної системи освіти. У першу чергу, це стосується вищої школи. В Україні, як і в усьому світі, виробляються нові форми освіти (транснаціональна, дистанційна, короткострокова, стисла, вузькоспеціалізована, соціокультурна тощо), створюються медіа ресурси для їхнього забезпечення. Разом із тим, слід зазначити, що недостатньо використовується весь спектр форм навчання іноземних студентів у ВНЗ України. У нас практично відсутні заочна, дистанційна, транснаціональна форми навчання та навчання за спільними програмами з іноземними ВНЗ-партнерами. Повільно розвивається післядипломна освіта, частка якої у провідних країнах – 30-35% від загального обсягу підготовки іноземців [9]. Для впровадження в Україні нових форм освіти фахівці активно працюють над змістом навчання.

Зміст навчання української мови розуміється як система знань (зокрема, і лінгвістичних понять), умінь і навичок, визначених програмою й навчальним матеріалом. Навчальний зміст формується таким чином, щоб забезпечити досконале володіння мовою і засвоєння студентами основ інших наук. Аналіз змісту курсу української мови подано в працях О. Біляєва, М. Вашуленка, С. Карамана, І. Олійника,

М. Пентилюк, К. Плиско, О. Туркевич та ін.

Метою навчання української мови як іноземної є формування комунікативної, соціокультурної, професійної компетенцій, пізнавального і творчого типу людини, соціальних навичок, морально-етичних якостей особистості. Прийоми навчання української мови іноземців полягають у створенні оптимальних умов для формування мовної особистості, яка володіє виражальними засобами, уміє орієнтуватися в потоці сучасної різноманітної інформації, сприймати її і відокремлювати потрібну, спілкуватися в різних життєвих і професійних ситуаціях у глобалізованому світі. Українська освіта тільки на шляху сучасних перетворень. Цим визначена **актуальність** даного дослідження.

Форма і зміст навчання взаємозалежні категорії у навчанні іноземних студентів. Зміст мовної освіти іноземців, які навчаються в українських вищих навчальних закладах, поєднує такі взаємопов'язані складники: лінгвістичний, мовленнєвий, соціокультурний, професійний. Однією з проблем методики викладання української мови як іноземної в умовах інновації освіти є трансформація форм і змісту навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями про транснаціональний та комерційний виміри вищої освіти у зв'язку з посиленням інтересу до глобалізації суспільних відносин займалися В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, А. Сбруєва, Ж. Таланова, Н. Авшенюк та ін. Науковці підкреслюють, що глобалізація має безпосередній та опосередкований вплив на системи вищої освіти: перший стосується переважно збільшення фінансування науково-освітньої сфери завдяки додатковим інвестиціям, другий пов'язаний з необхідністю встановлення відповідності здобутих студентами знань і навичок потребам ринку праці, що швидко змінюється з економічної та технологічної точок зору. Глобалізація надає системі вищої освіти значні можливості для інноваційного поступу. Одним із таких напрямів науковці визначають прискорений розвиток транснаціональної вищої освіти та інших вищезазначених форм навчання.

Окремі публікації науковців свідчать про переосмислення форм організації мовної освіти іноземних громадян в українській вищій школі. Фахівці наголошують, що створення нових моделей навчання мови в добу високотехнологічного інформаційного суспільства повинно зосередитися на вихованні особистості, здатної до самоосвіти

і саморозвитку. Є думка, наприклад, О. Палінської, що «українська лінгводидактика у сучасних умовах має бути спрямованою на вироблення принципів практичного застосування світових лінгводидактичних прийомів на українському ґрунті» [10: 53]. Останнім часом увага дослідників зосереджена на новітніх освітніх технологіях, упровадженні дистанційної форми навчання та створенні до неї навчального матеріалу, що підтверджується публікаціями фахових видань, конференцій [6; 8]. За останнє десятиріччя у відкритому доступі в Інтернеті з'явилися електронні підручники, курси з української мови для початківців та фахового спрямування [1; 4]. Науковці застерігають, що неконтрольований обсяг навчального матеріалу, вільний доступ до необмеженого Інтернет ресурсу може перевантажувати студента і навіть негативно позначатись на його успішності.

У світлі зазначеного **метою** нашої статті є дослідження змін форм і змісту навчання української мови як іноземної та пошук оптимальних підходів до навчання іноземців в українських ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Найважливіша мета навчання іноземних громадян – оволодіння комунікативною компетенцією [5: 4]. Останнім часом термін «компетенція» служить для позначення інтегрованих характеристик якості підготовки бакалаврів і магістрів, виступає категорією результату освітнього процесу. Він уживається в західних освітніх (педагогічних) і кваліметричних науково-теоретичних і прикладних розробках. Компетенції виступають новим типом цілеспрямування під час проектування освітніх систем. Це свідчить про зрушення від суто академічних норм оцінки до зовнішньої оцінки професійної та соціальної підготовленості випускників ВНЗ (з орієнтацією на її ринкову вартість). Це зрушення означає трансформування систем вищої освіти і самих ВНЗ у напрямку їхньої адаптації до ринку праці в довгостроковій перспективі, а також до освоєння нової моделі освіти – освіта впродовж життя. Роботодавець усе чіткіше висловлює думки про те, що ключовим словом повинно ставати «працевлаштування» (як інтегральний результат освітнього процесу), а не сам процес з його змістовими, тимчасовими й організаційними параметрами, що настав час іти від академічного визнання вбік оцінки компетенції. Ринки праці і реалії соціального діалогу й соціального партнерства підтримують акцентування на компетенціях, а не тільки на академічних ступенях.

Комунікативна компетенція, як відомо, включає мовний, соціокультурний, професійний складники, мовленнєву й емотивну культуру. На початковому етапі навчання української мови іноземці вивчають мовлення як основу побутового й навчального спілкування – від простого до ускладненого. Зміст навчання включає фонетичний, лексичний, граматичний, культурологічний матеріал. Науковці виділяють комплексний підхід до навчання [7]. Мовлення вивчається в усній і письмовій формах. У цьому значенні мовлення розглядаємо як результат творчого процесу. У наш час спостерігається тенденція до зменшення використання письмових робіт, написаних за допомогою ручки. З першого курсу студенти користуються смартфонами, планшетами, ноутбуками, комп'ютерами – тобто для написання використовують клавіатуру гаджета, де літери позначені друкованим шрифтом. Можемо припустити, що згодом у іноземних студентів зникне потреба використання прописних літер. А це – 50 % абетки. Іноземцеві нелегко вивчити чотири варіанти однієї літери. Отже, перехід навчання на мультимедійне забезпечення вносить корективи до змісту навчання. Викладачі часто спостерігають таке явище, коли іноземний студент пише друкованим шрифтом у зошиті. Це свідчить про природну доцільність використання електронних ресурсів навчання.

У межах значення «мовлення як результат» іноземні студенти вивчають розмовний, навчальний та спрощений науковий стилі мовлення (на початковому етапі), потім послідовно художній, публіцистичний і науковий (у повному обсязі) стилі. Невід'ємною складовою в їх вивченні є мовленнєві жанри (усні й письмові). Комунікативна компетенція мовця складається з певного набору мовленнєвих жанрів [2]. Виділяються чотири класи мовленнєвих жанрів: інформативні, імперативні (прохання, поради тощо), етикетні, або перформативні (привітання, поздоровлення тощо), оцінні [3: 45]. Комплексно до змісту навчання входять різновиди стилістичних фігур, фразеологічних сполук. Якщо раніше подання нового матеріалу обмежувалося таблицями, матеріалом підручника, моделями усного мовлення, то зараз, крім традиційних способів, активно використовуються комп'ютерні презентації з фото, анімацією, аудіо-, відеоматеріалами, віддаленим контентом, де можна звернутися до будь-яких словників тощо. Контроль знань на певних

етапах навчання здійснюється на комп'ютері за допомогою тестів. Комп'ютерні програми дозволяють створювати й використовувати різні комбінації завдань. Після засвоєння матеріалу студент підключається до усного спілкування. Сучасний викладач має можливість запропонувати групову чи індивідуальну роботу в чаті, на форумі – це активізує мовленнєву діяльність іноземних студентів.

У значенні «мовлення як ораторський жанр» студенти вивчають на початковому етапі невеликі за обсягом навчальні тексти фахового та культурологічного спрямування. На наступних етапах навчання в обігу студентів більший за обсягом матеріал – це тексти, які передбачають різні форми роботи з ними. Метою такого навчання є розвиток уміння опрацювання великих за обсягом навчальних і наукових текстів та, в результаті – підготувати власну наукову роботу та оформити доповідь – захист курсової, бакалаврської, магістерської роботи. Що стосується магістерської форми навчання, то сьогодні це фактично наукова діяльність, яка є основою навчального процесу.

Усне мовлення, як відомо, може поєднуватися з невербальними засобами спілкування (жести, міміка, інтонація). Традиційне подання нової теми в підручнику здійснюється через схеми, таблиці, малюнки. А інноваційне – забезпечить різноманітну варіативність: презентації, аудіо різними голосами (чоловічими, жіночими, дитячими), епізоди художніх фільмів (з певною ситуацією), можна для порівняння інтонації, жестів, міміки – на кількох мовах.

Формування комунікативної компетенції передбачає уміння орієнтуватися в ситуації спілкування – це означає усвідомлення мотиву спілкування, мети мовлення, особливості адресата, предмету мовлення, основної думки. До змісту навчання тут мають бути включені більшість можливих варіантів навчальних матеріалів. Іноземний студент на занятті повинен мати можливість обирати різні варіанти складників ситуативного спілкування.

Мовленнєва діяльність іноземного студента спрямована на адекватний прийом і передачу інформації. Слід зауважити, що в навчанні мовлення в усіх його значеннях чільне місце посідають емоційність та емотивність. Як емоційність, так і емотивність використовуються в комунікативних цілях, але їх спрямованість і призначення різні. Мовлення завжди мотивоване – викликане обставинами, ситуацією, має певну мету. Емоційна комунікація –

це незапланована природна демонстрація емоцій як прояв внутрішніх емоційних станів, необов'язково враховує реакцію співрозмовника або оточуючих. Емотивна комунікація – це свідома, контрольована демонстрація емоцій, яка використовується зі стратегічною метою: вплив на оточуючих, демонстрація лояльності, доброзичливості, попередження можливого конфлікту, тобто вона виконує соціальну функцію – вплинути на сприйняття співрозмовником ситуації і на її розуміння. Розуміння емоцій співрозмовника, особливостей його почуттєвого і емоційного сприйняття дійсності, а також адекватний прояв або демонстрація власних емоцій є важливою складовою міжкультурної комунікативної компетенції, яку В.І. Шаховський називає емоційною / емотивною субкомпетенцією [11].

Кожній людині притаманні індивідуальні тембр голосу, гучність, міміка, пози, жести, смислові інтонації, логічні, фразові наголоси, емоційні, оцінювальні інтонації, ритмомелодійні засоби. Таким чином, на початковому етапі навчання іноземний студент раніше міг сприймати зміст навчання лише через індивідуальні особливості викладача. Інноваційні засоби дозволяють студенту сприймати різні варіанти представлення навчального матеріалу. Монолог, розповідь, роздум, оцінка, характеристика, прохання, наказ, порада, діалог, бесіда, дискусія, стаття в газету, наукова стаття, курсова робота тощо мають складати певну частину змісту навчання іноземних студентів української мови.

Продуктивними знахідками в організації навчального процесу є прийоми гнучкої побудови індивідуалізованого режиму й темпу навчальної роботи, елементи самостійного планування процесу навчання самими студентами, діагностичний контроль процесу навчання та його коригування відповідно до індивідуальних особливостей «проходження» студентами навчальної програми. Необхідним є також створення спеціальних навчальних матеріалів (посібників, комплексів, програм) для самостійної роботи, рухомого складу навчальних груп та гнучкого поєднання індивідуальних і групових форм навчальної роботи.

Одне з важливих питань освіти – це мова навчання. Відомо, що в держаних і приватних вітчизняних ВНЗ мовою навчання є державна. Але в той же час закон не тільки допускає, але й заохочує до «викладання окремих предметів» іншими мовами – у тому числі,

для студентів-іноземців, яким паралельно мають бути створені всі умови для вивчення мови країни, на території якої вони навчаються. У ВНЗ України немає єдиної мови навчання іноземців. На сьогодні іноземні студенти здобувають освіту українською, російською та англійською мовами. У східних областях України панує російська мова навчання, у західних областях – українська, у центральній частині – і та, й інша. Англійською мовою, як правило, навчаються іноземці медичних та фармацевтичних ВНЗ України. Вважаємо за доцільне розвивати досвід навчання українською, англійською, російською мовами. Це сприяє розширенню меж міжнародної освіти і, відповідно, ринку праці майбутніх випускників українських ВНЗ. Можливість вибору мови навчання іноземців, на нашу думку, позитивно впливає на інноваційний розвиток української освіти.

Висновки. Сучасні стратегії формування ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти визначають невеликий у порівнянні з іншими європейськими країнами обсяг їх експорту, повільний темп розвитку міжнародних освітніх програм ускладнює ефективну інтеграцію вітчизняної вищої школи у загальноєвропейський та світовий освітній простір. Інноваційний розвиток освіти передбачає трансформацію форм і змісту навчання української мови іноземних студентів в українських ВНЗ. У зв'язку з перспективою вищезгаданих форм вищої освіти, зокрема транснаціональної освіти та дистанційних курсів у мережі Інтернет, виникає необхідність у нових підходах до навчального процесу іноземних студентів та створенні новітнього навчального матеріалу. Зазначені зміни спонукають фахівців у галузі вищої освіти переглянути традиційні системи забезпечення якості навчання іноземців та розробити альтернативні системи на основі результатів навчання й оволодіння конкретними компетентностями.

Перспективами подальших досліджень вважаємо дослідження і впровадження нових форм мовної освіти іноземців і, відповідно, нових засобів навчання із застосуванням нових прийомів опанування мовної, мовленнєвої, професійної та соціокультурної компетенцій іноземними студентами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автоматизована навчальна система української мови (електронний підручник) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mova.info/Page2.aspx?11=58>
2. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф.С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
3. Горелов И.Н. Основы психолінгвістики / И.Н. Горелов, К.Ф. Седов. – [3-е перераб. и дополн. изд.]. – М. : Лабиринт, 2001. – 304 с.
4. Електронний підручник з сучасної української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.linguist.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/>
5. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III – IV рівнів акредитації / [уклад.: Л.І. Дзюбенко, В.В. Дубічинський, С.А. Чезганов та ін. / за ред. О.Н. Тростинської, Н.І. Ушакової]. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 3. – 52 с.
6. Інтелектуальний форум “Від ефективного університету до конкурентоспроможної вищої освіти в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edu-trends.info/cher-forum/>
7. Комплексний підхід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/784/110/>
8. Палінська О. Урок української: принципи оптимізації роботи на занятті з української мови як іноземної / О. Палінська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2009. – Вип. 4. – С. 51–58.
9. Ставицька І.В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті [Електронний ресурс] / І.В. Ставицька. – Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1103>
10. Стенограма – Комітет з питань науки і освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document
11. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В.И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1987. – 192 с.